

# ПРИЛОЖЕНИЕ: ОРГАНИЗАЦИИ И ИНИЦИАТИВИ НА ГРАЖДАНСКИЯ АКТИВИЗЪМ

## 1. ПЛАТФОРМАТА ГРАЖДАНСКО Е-ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО

Платформата за електронно гласуване и номиниране на граждански представители към комисии и други държавни структури в България е пример за действаща саморегулация и самоорганизация в „третия сектор“. Начинът на действие и еволюцията на платформата, както и трудностите при функционирането ѝ представляват полезен опит, който може да бъде заимстван от други групи НПО.

**Гражданско е-Представителство** е сред няколкото ключови услуги, които електронната мрежа **Блуинк** предоставя на основната си група потребители – активно действащи неправителствени организации /НПО/. Мрежата е създадена през 1998 г. като съвместна инициатива на граждани, активно ангажирани в работата на десетина природозащитни български НПО. Въпреки наличието на естествена конкуренция между тези НПО при набирането на средства и обществена подкрепа, сформиранието на **Блуинк** се случи в момент, когато между представителите им вече бяха изградени условия на взаимно доверие и сътрудничество. Казано накратко, това бяха хора, които си вярваха и се уважаваха взаимно. Доверието между тях беше не толкова междуличностно, колкото основаващо се на обща кауза – опазването на околната среда. Доверието е традиционен фактор за обяснение на всяка обществена дейност, било то стопанска или нестопанска, но в случая е критично важно условие за възникването на действащи сътрудничества между НПО, както и на условия за създаване на съвместни правила и форми на саморегулация помежду им.

Принудени да действат в много динамична среда и по много проблеми едновременно, съчредителите на **Блуинк** търсеха активно възможности за подобряване на ефективността на комуникацията помежду си. Същевременно за тях бе важно да разширяват възможностите си за комуникация и въздействие върху важни целеви групи, сред които други организации и граждански групи, държавните и общински институции и медиите. Не на последно място, те се нуждаеха от постоянно разширяване на социалната си база от поддръжници и единомишленици. **Блуинк** бе сформирана с обещанието да подпомага тези техни цели чрез възможностите на интернет. Важен за по-нататъшното развитие на мрежата и формите на саморегулация, които се зараждаха в нея, бе фактът, че тя успя да съхрани ролята си на доставчик на услуги за активните природозащитни НПО и тяхна доверена зона за действие и комуникация.

Макар и да звучи просто, за **Блуинк** съвсем не бе лесно да се опази от различните форми на натиск, които естествено я отдалечаваха от тази ѝ роля. Сред тях най-сериозен бе натискът от страна на донорите и проектно-финансиране. Под негово въздействие мрежата, подобно на много други неправителствени структури в пост-социалистическия период, можеше да загуби своите първоначални цели и да се превърне в поредната НПО, съществуваща единствено за да осигурява възнаграждение за своите служители и учредители. Тази заплаха обаче бе осуетена благодарение на привързаността на учредителите и членовете на екипа към гражданските ценности и решимостта им да реализират тази конкретна инициатива.

Друг важен принцип във функционирането на Блуинк бе и продължава да бъде осигуряването на неутралност и безпристрастност, не само спрямо широкия кръг на гражданските потребители на мрежата, но най-вече при устояването на опитите за идейно, оперативно и личностно влияние от страна на учредителите ѝ. Способността на мрежата и човешкият колектив около нея да съхрани основната ѝ обслужваща функция, я превърна в подходяща платформа за реализиране на функциите на самоуправление и саморегулация сред НПО.

Конкретен повод за сформиранието на платформата Гражданско е-Представителство стана прекратяването на съществувалия до 2004 г. секретариат на природозащитните организации. Сред основните функции на секретариата, освен организацията на ежегодни национални конференции, бе обслужването на процедурите за избор на представители на НПО към комисии и органи на Министерство на околната среда и водите (МОСВ). Тези процедури се провеждаха по искане на министерството за попълване на определени бройки за представители на гражданското общество. Самото откриване на подобен тип процедури стана възможно след комбинация от два определящи фактора:

- Обстоятелството, че непрестанната активна работа на групата НПО постепенно ги превръщаше в естествен, макар и не винаги желан, партньор на МОСВ и останалите държавни структури, ангажирани с опазване на околната среда; и
- Утвърждаването на МОСВ като една от най-отворените към участие на обществеността и НПО държавни институции, въпреки рецидивите на административната култура на инертност, непрозрачност, проникване на политически и бизнес интереси, и наследена враждебност към гражданския контрол. Причините за открояването на това ведомство на общия фон се дължи на различни фактори, свързани с естеството на неговия предмет на действие, историческа еволюция, професионализъм и лични качества на служителите от различни нива, както и с активния обмен на МОСВ с международни организации и участието му в наднационални процеси.

По данни от Блуинк към средата на 2010 година платформата обслужва 254 регистрирани организации и граждански групи. Сред тях има не само природозащитни НПО, но и организации и агенции, действащи в областите на селското стопанство, регионалното развитие, енергетиката, гражданското общество, социалното развитие, бизнеса и др. Като потребители са регистрирани читалища, клубове „Отворено общество“, търговско-промишлени камари и др.

Платформата предоставя възможност на институциите да организират прозрачна и представителна (в рамките на регистрираните членове на платформата) процедура за гражданско участие в техните консултативни органи; актуална информация за участието на представители, излъчени чрез платформата в различни съвети и различни комуникационни възможности във връзка с осъществяване на представителството<sup>66</sup>. В резултат от 49 изборни кампании, проведени от създаването на платформата досега, са били избрани общо 102 представители. Петдесет и шест са институциите, които са се регистрирали и ползват услугите на платформата за избор на НПО представители. Освен структури на МОСВ, сред тях са и Министерството на регионалното развитие и благоустройството /МРРБ/ и Министерството на земеделието и храните, консултативни и ловни съвети, комитети за наблюдение на оперативни програми на ЕС, Комисията за решаване на спорни казуси и конфликти в горскостопанската практика и др.

Наборът от правила, формиращи процеса на саморегулация, е публично достъпен в интернет под надслов „Пълен текст на механизма на процедурата за избори на НПО представители“.

Предвид прехвърлянето на изборните процедури в интернет пространството, а функциите на секретариат – към Блуинк, бе вписано изискването участващите НПО да представят на фондация Блуинк определен набор от документи:

- съдебно решение за регистрация на НПО, съгласно ЗЮЛСНЦ (за новите участници) или пререгистрация при смяна на обстоятелства (за старите участници);
- свидетелство за актуално състояние на организацията, подновено на всеки 2 години;
- писмо, изразяващо желанието на организацията да участва в процедурата за избори на НПО представители, подписано от официалния представител на организацията или оторизирано лице;
- кратко описание на дейността на организацията по проблеми на опазването на природата, околната среда и устойчивото развитие (1 страница).

Всяка организация има право на един глас при гласуване. Интересен детайл в случая е възприемането от страна на организациите на наказателна мярка, а именно условието, че тяхното право на участие в изборите може да бъде игнорирано или отнето при неизпълнение на посочените изисквания. Освен това те делегират на секретариата на платформата доверието да контролира и прилага изискванията.

Все още тази инициатива не осигурява такава представителност, каквато би се искало на вече участващите в нея, но това може да се обясни с различни фактори. Участието във всяка саморегулация изисква транзакционни разходи, срещу които много организации преценяват, че не биха получили адекватна полза във вид на по-значима колективна или индивидуална репутация, представителност (пряка или непряка) на тяхното мнение пред институциите или просто имат други приоритети.

<sup>66</sup> По-подорбно за услугите, предоставяни от платформата, може да се види на адрес: <http://vote.bluelink.net>

Редица активни участници в гражданския процес споделят мнението, че участието на техни представители в държавните институции следва да се приема като неограничено право, а не като отстъпка от страна на администрацията. От самото създаване на Гражданско е-Представителство платформата се натъква на постоянното съмнение сред участващите НПО: полезно или вредно е участието на техни избрани представители в органите на държавата в съответствие с правила и бройки, определени от самите тези органи? Дилемата „да участваме, или не“ поставя под въпрос цялостната целесъобразност на гражданското представителство в съществуващия му вид – както и на свързаните с него механизми на саморегулация.

Поведението на държавните институции често налива масло в огъня на скептицизма по отношение на гражданското представителство. Сред срещаните проблеми са случаите на късно обявени процедури и формалистично отношение спрямо гражданското участие от страна на държавните органи. В един емблематичен случай МОСВ отказа де факто достъп на избран от НПО представител във Висшия експертен съвет – органа, който се консултира по издаване или отказ на екологични разрешителни за инвестиционни и други проекти. Въпреки тези и други напрежения, доброто желание все още надделява и платформата Гражданско е-Представителство се ползва както от НПО, така и от разширяващ се кръг институции.

Понякога функционирането на платформата бе поставяно под заплаха от вътрешната динамика между потребителите ѝ. Желанието на определена организация или кандидат непременно да спечели даден избор неведнъж е ставало причина за напрегнати процедури, в които различни НПО се опитват да „надхитрят“ системата с процедурни хватки, например чрез регистриране на клоновете си като отделни гласуващи субекти. Тук се проявяваше тенденция участниците да пренасят в процеса на саморегулация културата на nihilism спрямо политическите процеси и обществените норми, която за съжаление доминира в обществения живот в България.

Технологично платформата Гражданско е-Представителство трудно отразява непрестанно изменящите се реалности и потребителски стандарти в интернет. Много нови потребители, както и самият екип на Блуинк, отправят критики към функционалността, интерфейса и дизайна на платформата. Но въпреки липсата на визуално атрактивни и потенциално полезни елементи на социална мрежовост, платформата остава полезен и ползван инструмент както от страна на НПО, така и за държавните институции.

След първите пет години на функциониране на платформата Гражданското е-Представителство се натрупаха достатъчно наблюдения и опит. Назрява необходимостта за преосмисляне на някои от механизмите на саморегулация и въвеждането на нови такива. През 2010 г. Блуинк поде дискусия сред НПО потребителите на платформата и постави оптимизирането на механизмите за избори в дневния ред на годишната си среща, в която се включиха проявилите желание за участие представители на активни природозащитни НПО.

Основен концептуален въпрос, подложен на дискусия, бе този за обхвата на платформата. По определение тя трябваше да обслужва НПО – регистрирани по закона субекти на гражданското общество. Но през отминалия период настъпи промяна в природозащитното движение, характеризирана с активното присъствие на формално нерегистрирани по ЗЮЛСНЦ граждански инициативи с широка обществена основа. Въздействието на тези инициативи върху държавните институции и процесите в държавата в някои случаи надхвърлиха нивото, което традиционните НПО бяха способни да постигнат сами. Такива примери имаше по проблемите на застрояването на защитени природни територии като Иракли, природните паркове „Странджа“ и „Витоша“, както и в борбата срещу генно-модифицираните организми. Това постави на дневен ред въпроса доколко участието в платформата за Гражданско е-Представителство е редно да се ограничава до регистрираните юридически лица с нестопанска цел, и дали не би било необходимо участието на неформални, но действени граждански инициативи в нея?

Като механизъм за саморегулация, обслужван от субект на гражданското общество, каквато е Блуинк, платформата за избори лесно би могла да се отвори към граждански инициативи. Въпреки принципното съгласие на участниците с необходимостта от такова отваряне, въпросът за определянето на легитимността на участниците съставляваше непреодолима пречка. Поставен бе въпросът по какъв начин, освен чрез държавата и съда, биха могли да се легитимират реалните участници в гражданския процес? Въпросът се усложняваше от споделеното разбиране, че предложените от държавата механизми така или иначе не са особено адекватни за определянето на активността и полезността на гражданските субекти за реализирането на тяхната мисия. Това разбиране се основава на огромния брой регистрирани и легално съществуващи НПО, които всъщност се изявяват като квази-фирми и служат за привличане на финансиране и избягване на данъчните и други ограничения върху стопанската дейност. Ситуацията, при която всички тези изрядни правни субекти, които нямат нищо общо с декларираните си граждански цели, получават пълен достъп до гражданското представителство, докато реалните граждански инициативи нямат право на такъв достъп, бе квалифицирана като парадоксална.

Въз основа на дългогодишния си опит в саморегулацията и общностните взаимоотношения, базирани на взаимноуважение и доверие, природозащитниците достигнаха до виждането, че не държавата е способна най-добре да определи легитимността на участниците в гражданския процес, а самите те. На обсъждане бе поставена идеята граждански инициативи без правна регистрация да могат да участват равностойно в изборите на граждански представители със санкцията на цялата природозащитна общност. Замисълът предвижда прилагане на общностния контрол на легитимността на участниците и функционирането на механизмите на саморегулация, базирано и вдъхновено от възприетата в науката система за общностна оценка, без участието на държавата. По този начин природозащитната общност дефинира нова стъпка в мисленето си – от саморегулация към самоопределение.

Като сериозна слабост при действието на платформата за гласуване бе отчетена ниската степен на ползваемост на съществуващите механизми за обратна връзка и консултация с общността от страна на избраните вече пред-

ставители. Практическите елементи на промяна в механизмите, поставени да дискусира, включваха съкращаване на сроковете за избор, въвеждане на мандатност и по-стриктни изисквания за обратна връзка и дискусия от страна на избраните граждански представители.

Основно място в дискусията зае финансовата независимост на платформата. С оглед на постоянния риск от изчерпване на целевото финансиране за дейностите на **Блуинк** за пореден път самите участници в платформата повдигнаха въпроса за самофинансирането ѝ. Идеята за въвеждане на такса за участие бе приета по принцип, но породила редица важни въпроси. Сравнително лесно за решаване се оказва правилото за недопускане на своеобразен финансов ценз за участие, който би противоречал на принципа за откритост на платформата към всички НПО и граждански инициативи. Като разумно решение бе приета възможността за отмяна на таксата от страна на секретариата по предварително определени критерии. Така организации или граждански групи, които не разполагат с необходимите средства, за да допринесат за финансовата независимост на платформата, ще могат да участват в процедурите след подадено мотивирано искане за отмяна на таксата за участие.

Досегашните изводи от реализирането на тази инициатива сочат, че саморегулацията в неправителствения сектор, както и във всички други сектори на обществото, е възможна въз основа на взаимно уважение и доверие в принципността на участниците и вярността им към общата им кауза. Участващите в даден процес на саморегулация трябва стриктно да уважават добрия тон и духа на взаимно разбирателство, заложен в този процес. Изкушението да се използват процедурни несъвършенства и други подобни похвати трябва да се преодолява систематично.

Организацията, която обслужва, контролира и прилага механизмите на саморегулация в „третия сектор“, трябва изключително стриктно да опазва неутралната си и обслужваща роля спрямо НПО. Същевременно, тази организация трябва постоянно да демонстрира сериозното си отношение към процеса и да прилага приетите от участниците в него правила.

Друг извод е, че за успешното функциониране на механизма на саморегулация е важно наличието на съответен орган – по подобие на Работната група на НПО – за наблюдение и контрол на механизма и работата на секретариата от страна на участниците, който да бъде независим от секретариата и да може да го контролира или смени при необходимост.

Зависимостта от донорско финансиране представлява сериозен риск пред НПО от поставяне на дейността им в зависимост от приоритетите на донорите и превръщането им в микро-агенции за изпълнение на проекти; тя компрометира способността им да реагират бързо по проблеми, свързани с оригиналната цел на създаването им. Същото се отнася за организациите, опитващи се да подсиgurяват и обслужват процесите на саморегулация в НПО сектора – изчерпването на донорското финансиране може да доведе до прекратяване на функциите им. Стратегически важно е процесите на саморегулация да не зависят от външно финансиране. В случай, че за упражняването им се налага финансиране, то трябва да се осигури от самите участници в процеса.

## 2. BG-МАММА.COM: ОТ ОБСЪЖДАНИЯ, ПРЕЗ ЗАСТЪПНИЧЕСТВО ДО БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТ

Сайтът Бг-мама възниква спонтанно като продължение на клуб „Бъдещи майки“ в Dir.bg и става първият български интернет-портал, посветен изцяло на грижите за децата. Първоначалната му цел е да служи като място за обобщаване и систематизиране на информацията, споделяна в клуба, като в добавка най-активните потребители издирват, превеждат и предоставят статии, свързани с очакването и отглеждането на деца. Това се случва през 2002 г., а няколко месеца по-късно към сайта се развива и форум, който бързо печели популярност.

Към м. юни 2010 г. Бг-мама е най-големият български портал за бременност и майчинство. Във форума има над 30 подфорума, в това число клубове по интереси, местоживееене и възраст на децата. Регистрираните потребители надхвърлят 113 000, а темите – 2 000 000, като в някои подфоруми отдавна са излезли извън сферата на грижите за децата. Създадени са възможности за онлайн консултации със специалисти – лекари, диетолози, психолози, юристи, както и виртуално кътче за представителите в България на Ла Лече Лига Интернешънъл.

През годините Бг-мама нееднократно печели награди в конкурса за най-успешен български сайт. Библиотеката му се обновява непрекъснато с авторски и преводни материали, а интересът към него и форума е голям от страна както на потребителите, така и на специалистите и рекламодателите. Експерти в различни области го използват, за да популяризират свои публикации и да дават консултации. Създадени са спонсорирани подфоруми, където срещу реклама се поддържат тематични рубрики. Рекламите вече не са насочени единствено към потребителите на бебешки стоки. Интересът към сайта нараства дотолкова, че в края на 2008 г. Net Entertainment Group придобива мажоритарен дял от Бг-мама.

За сайта се говори и пише много и заради влиянието му в реалния свят. Различни казуси, намерили гласност във форума, получават разрешение благодарение на оказания обществен натиск от страна на потребителите. Става дума за конкретни опити за измама, насилие над деца, противообществени прояви.

Бг-мама не е само виртуално явление. Потребителите инициират възможности за реални контакти, заемат активни позиции по актуални проблеми, организират протести, провеждат благотворителни акции и поддържат каузи, като се позовават на обединяващата ги принадлежност към общ виртуален свят. Много неформални обединения се създават на базата на познанствата във форума: на самотни родители, на осиновени и осиновители, на семейства на деца с увреждания и хронични заболявания, с цел подкрепа и обмяна на информация.

Бг-мама дава началото и на множество граждански сдружения и инициативи, някои от които през последните години се превръщат в значим фактор в

дейността на законодателната и изпълнителната власт. Сред тях са Движение на българските майки, Сдружение на настоящите и бъдещите майки, Клуб „Пълна къща“, редица регионални граждански сдружения.

## ДВИЖЕНИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ МАЙКИ WWW.DBM.BG-MAMMA.COM

През 2004 г. това движение започва като благотворителна инициатива за подпомагане на деца, лишени от родителски грижи, а към 2010 г. вече има 8 действащи звена в различни градове и голяма мрежа от доброволци в страната и чужбина. Ежегодно то провежда благотворителни базари, дарителски акции и празненства, свързани с празници и важни събития от живота на децата (Коледа, Великден, 1 март, Деня на детето, първия учебен ден и т. н.); подпомага домовете за деца при осигуряването на оборудване и специализиран персонал – логопеди, рехабилитатори, терапевти. Сред основните цели на движението са:

- изработване на ясна стратегия за реформиране, реструктуриране и закриване на Домовете за медико-социални грижи за деца (на 15 юни 2009 г. стартира работна група за реформата, в която ДБМ участва), повишаване и стимулиране мотивацията на служителите в ДМСГД;
- ускоряване приемането на новия проекто-семеен кодекс, съдържащ нови процедури по осиновяване с цел по-краткия престой на децата в институциите (приет е на едно от последните заседания на 40-то Народно събрание през юни 2009 г.);
- разработване на ефективна стратегия за развитие на приемната грижа и нейното дългосрочно реализиране – кампании, информирание и т. н.; повишаване заплащането на професионалните приемни родители; назначаване на екипи от специалисти в родилните домове, с цел превенция на изоставяне на децата още в родилните отделения;
- социална интеграция и професионално ориентиране на децата, отглеждани в институции.

От 2010 г. ДБМ е член на Националния съвет за закрила на детето към ДАЗД. В края на 2008 г. е завършен първият етап на най-големия проект на фондацията – „**Защитено жилище „ЗАЕДНО**“ и жилището отваря врати за първите си възпитаници. Базата е изградена от „Архитектурно-дизайнерска агенция“ в качеството ѝ на партньор в с. Гурмазово, община Божурище, като средствата са набрани изключително от частни дарители и със съдействието на община Божурище, предоставила терена. В „Защитено жилище „ЗАЕДНО“ живеят 10 младежи на възраст 18 – 25 години, които се подготвят за реалния живот, като посещават квалификационни курсове, срещат се с потенциални работодатели и сами се грижат за домакинството на къщата. Проект „Защитено жилище „ЗАЕДНО“ предвижда срокът за пребиваване на младежите, напуснали институциите за деца поради навършване на пълнолетие, да бъде между 3 месеца и 1 година. Целта е младите хора да получат възможност да водят достоен и пълноценен живот, грижейки се сами за себе си и за семействата си.



## СДРУЖЕНИЕ „НАСТОЯЩИ И БЪДЕЩИ МАЙКИ“ [WWW.SNBM.ORG](http://WWW.SNBM.ORG)

СНБМ е гражданска организация, възникнала във форума на Бг-мама, която обединява усилията на родители от цялата страна, борещи се за по-добри условия за отглеждане на децата си. Тя въплъщава недоволството на българските родители, поради липсата на адекватна демографска политика и е насочена към формулиране на градивни предложения и сътрудничество с държавните институции. СНБМ настоява за повече инвестиции в детските заведения и площадки, подобряване на условията на отглеждане, хигиената и храненето на децата, реформа в образованието, превенция на насилието сред децата, определяне на детски добавки за всички деца без оглед дохода на родителите, реално семейно подоходно облагане и др.

През 2006 г. за по-малко от половин година са установени контакти с депутати, кметове и общински служители. Първият резултат от работата на СНБМ и поредно потвърждение, че гражданско общество в България има и то може да участва във взимането на решения по обществено значими въпроси, са промените в *Кодекса за социално осигуряване*, приети през 2006 г.

Дългосрочните цели, които СНБМ си поставя, са следните:

- да подпомага реализирането на национална стратегия за преодоляване на демографската криза в България;
- да инициира обществени дебати, както и да е медиатор между гражданското общество и институциите по проблемите на бременността, раждането и отглеждането на деца в България;
- да участва в законодателни инициативи и предложения за изменения в нормативните актове, свързани със социалната, здравната и образователната политика на държавата;
- да предлага независима експертна оценка за състоянието на проблемите, свързани с бременността, раждането и отглеждането на деца в България.

Характерното за Сдружение „Настоящи и бъдещи майки“ е, че инициира диалог и дебат с институциите, поставя важни за обществото въпроси, предлага конкретни експертни решения, организира дискусии по значими проблеми, провокира политиците и институциите и на практика дава възможност на всеки да стане част от тези усилия.

В дейността си СНБМ разработва нови и актуални инициативи, организира детски празници, кръгли маси с експерти от различни ведомства, пресконференции; участва в публични дебати.

## КЛУБ „ПЪЛНА КЪЩА“ [WWW.RODITELI.ORG](http://WWW.RODITELI.ORG)

Родители на три и повече деца се срещат във форума на Бг-мама и не след дълго сформират клуб „Пълна къща“, който по-късно става част от Асоциация „Родители“. Обединяват ги специфичните грижи в многодетното семейство и желанието да отгледат повече от две деца по възможно най-добрия начин. Сред целите на Клуба е моделът на многодетното семейство да се превърне в привлекателна перспектива за повече млади хора. Негови

членове участват активно в различни работни групи и обществени съвети, които се занимават с въпросите, свързани с доброто отглеждане на децата. Предложения на Клуба са включени в Националната стратегия за детето, а сред успехите е включването на предимство за многодетните семейства в правилата за прием в детските заведения в София. В момента се работи в посока включване на многодетните семейства в проекта за облекчения при жилищните кредити и за въвеждане на система от ваучери, които да подпомогнат семействата при осигуряване на качествено образование и здравеопазване за децата.

### 3. КАЗУСЪТ „АРЕВИК“ ИЛИ УРОЦИТЕ ОТ ЕДИН ГРАЖДАНСКИ ПРОТЕСТ (РАЗКАЗ НА ЕДИН ОТ ОРГАНИЗАТОРИТЕ)

Първият протест пред „Специалния дом за временно настаняване на чужденци“ в Бусманци се проведе на 20 март 2010 г. и беше организиран от Федерацията на анархистите (ФАБ) и инициативен граждански комитет (имената на членовете не се обявиха). Присъстваха и активисти от „Анархосъпротива“ и „23 септември“. „Анархосъпротива“ са поведенчески умереното крило от анархистите в България, способни са да влизат в диалог и да участват в различни инициативи и с граждани, чиито ценности са много различни от техните. „23 септември“ са младежка комунистическа организация. Останалите присъстващи на протеста бяха малцинство в сравнение с трите изброени групи. Общо присъстващите бяха към 20-30 човека и още почти толкова полицаи. Организаторите обаче не са преследвали самоцелна посещаемост. Намерението за организиране на протест бе запазено в тайна, за да се избегнат проблеми с неонацистки групировки. Плакатите и знамената бяха с логото на анархистите. В същото време, те настояваха лицата им да не се виждат на снимките (заради същите неонацистки групировки).

Първият протест беше основно с искания за затваряне на „дома“ в Бусманци и за освобождаване на хората, затворени там. Скандираха се класически анархистки лозунги, които се скандират и на други места по света пред тамошните центрове за задържане: „No one is illegal“, „We are all illegal“, „No borders, no nations, stop deportations“.

Въпреки този протест, опитите на малцина активисти да се обърне внимание върху проблемите на чужденците в България и особено на нелегалните от тях удряха на камък до момента, когато се разчу за случая с бременното арменско момиче Аревик Шмавонян. Идеята за нов протест се роди във Facebook-групата в защита на Аревик. Първоначалното намерение беше да се направи протест конкретно в нейна защита, дори да се организира пътуване до Монтана и да се протестира пред тамошната полиция, която е постановила задържането на момичето. Постепенно надделя идеята да се прави протест за правата на затворените в Бусманци. Човекът, който предложи организирането на втори протест, държи на своята анонимност, а някой трябваше да се захване с организацията и да излезе с името си. Затова се

стигна до оповестяването на инициативен комитет, в който влязоха четирима общественици<sup>67</sup>.

Мнозина членове на една неформална група от младежи с леви и анархистки убеждения също помогнаха с организацията на протеста: даваха идеи, предоставиха терен и спрейове за правенето на плакати, дори организираха извозването на част от митингуващите с маршрутки. Помагаха, с каквото могат, и членове на Facebook-групата за Аревик – някои с предложения, други правеха баджове, фанелки, плакати, предлагаха да закарат митингуващи с колата си и т.н. Допринесоха и някои блогъри, като особено активна беше Лидия Стайкова от Хасково, въпреки че беше в напреднала бременност (роди на следващия ден след митинга). Много помогна и един журналист, практически беше част от ядрото на организацията, но не се включи в инициативния комитет, тъй като щеше да отразява събитието. Поради конфликт на интереси не бяха включени и адвокатите, които защитават нелегалните имигранти.

Особено трудно беше формулирането на исканията, на основание на които се организира митингът. Важно беше това да са реалистични и разумно звучащи цели, които да могат да привлекат известна обществена подкрепа. Трябваше да се координират мненията и на членовете на инициативния комитет и хората около него – в мнозинството си, с десни политически убеждения, и на левите и анархистични младежи, и на адвокатите. Например, едно от предложенията беше да се вмъкнат искания за подобряване на битовите условия в Бусманци. Групата на анархистите и левите младежи се възпротиви, защото според тях такива домове изобщо не трябва да има – хората трябва да бъдат изкарани оттам безусловно и не може да става дума за подобряване на условията. След известни преговори с неха възраженията си, макар и принципно да запазиха мнението си. А с интегрирането на различните искания, периметърът се разшири и митингът се очерта не като протест срещу практиките в Бусманци, а по-общо – за защита на правата на чужденците в България. Затова и бе оповестен като митинг, а не протест – защото организаторите му не се ограничаваха само да протестират, но и предлагат конкретни стъпки. От своя страна „лявата“ група, след като се запозна с предложенията, свързани с образование и здравеопазване, също оттегли част от възраженията си.

Амбицията на организаторите била да организират митинга на практика без пари и с колкото се може повече подръчни средства – едно, за да няма спекулации „кой ви даде парите“, второ, за поощрение на всички, които искат да организират митинг, но си мислят, че за това трябва пари. Покрай позитивите обаче, липсата на пари не даде възможност да бъде осигурена охрана от страна на полицията, което бе почти фатално за пострадалите младежи в инцидента в трамвая.

Що се отнася до административната част на събитието, организаторите изпратиха в общината уведомление, подписано от членовете на инициативния комитет. Въпреки че принципно режимът се води „уведомителен“, а не разрешителен, се оказа, че на следващия ден трябва да се обадим, за да ни кажат

<sup>68</sup> Иван Кулеков, Яна Бюрер Тавание, Виктор Лилов и Светла Енчева.

какъв е отговорът. По мнението на организаторите, на практика режимът за организиране на митинга всъщност е разрешителен, въпреки че „разрешението“ се нарича „съгласуване“. След това инициативният комитет получи едно листче, на което пишеше да уведомят и заместник-кмета, Столичния инспекторат и кмета на район „Изгрев“, а също и СДВР. От последната институция пък поискали среща с представител на организаторите, на която са помолили в деня на митинга да има определени двама коменданти, които да комуникират с полицията. Така се оказало, че определените от закона два дни предварителна процедура, на практика са недостатъчни при поставените от общината изисквания.

Датата на митинга се променяла няколко пъти по вътрешноорганизационни причини. На събитието, проведено на 6 юни 2010 г. присъстващите са били повече от очакванията – около стотина. Но митингът продължил два часа и се наблюдавала голяма флукутация – едни идвали, други си отивали. Присъствали изненадващо много медии. Трябва да се отбележи, че в резултат на побоя в трамвая не само битите и приятелите им в този трамвай не са могли да дойдат, а и приятелите им от „Призив за образование“, пътуващи със следващия трамвай, когато са видели какво е станало, директно са отишли да видят пострадалите по болниците.

Участниците са пристигнали пред дома още към 10 ч., представили на полицията (няколко коли, пълни с полицаи) определените двама коменданти. Малко по-късно – към 10:30 ч. – един от тях дочул, че край гара Искър се навърта съмнителна група с качулки и информирал за това полицаите. Полицията не реагирала, а побоят е станал 10 минути по-късно.

Присъстващите на митинга включвали организаторите и тези, които помогнали с организацията, имало чужденци – нелегални, но и някои легални, отделни интелектуалци, като например проф. Георги Каприев и социолога Стефан Николов, както и група от актьори. Групата на ФАБ (най-организираната) по едно време започнала да скандира лозунги против границите, нациите и депортациите. След края на митинга онези, които имали коли, се разпределили да извозват чужденците, защото междувремежно вестта за побоя се била разчула.

За съжаление, отзукът от митинга беше почти изцяло свързан с побоя в трамвая. Но поне се чу, че има разнообразни хора, които искат промяна на законодателството, касаещо чужденците в България. На този етап организаторите отчитат, че не са успели да предизвикат обществен дебат, но има реакции от страна на политици в контекста на предстоящите промени на *Закона за чужденците*.

Сред посочените поуки е изводът, че е **необходимо предварително да се идентифицират онези организации, които идват групово, и да се наблегне на общуването с тях и/или на взимането на мерки по отношение на тях**. Нужно е и да се обърне по-голямо внимание на **сигурността**, особено ако се очаква да присъстват представители на организации, които са активни противници на протеста. Препоръчва се и осигуряване на подходящо озвучаване, както и най-общ сценарий на събитието.

#### 4. ГРАЖДАНСКИ ПРОТЕСТ СРЕЩУ СЛЕДЕНЕТО В ИНТЕРНЕТ

Първата гражданска инициатива срещу директния, постоянен и почти безконтролен достъп на МВР и специалните служби до трафични данни се провежда през 2008 г. Тогава неправителствената организация Програма „Достъп до информация“ атакува пред Върховния административен съд наредба на вътрешното министерство, с която достъпът до данни за интернет-трафик или от разпечатки за телефонни разговори става чрез компютърен терминал, постоянно достъпен за разследващите органи и службите за сигурност. За получаване на информацията не се налага съдебно разрешително, а исканията за достъп, които само се одобряват от висш началник в МВР, се обосновават с обтекаемото „за нуждите на наказателния процес“ или „необходимост, свързана с националната сигурност“. Мобилните и интернет операторите пък дори не научават кога е осъществяван достъп до данните, тъй като те се получават от МВР чрез отворен интерфейс.

След близо едногодишна съдебна битка и няколко обжалвания петчленен състав на Върховния административен съд отхвърля тези текстове от наредбата и обявява, че те противоречат на *Европейската конвенция за правата на човека*, на текстове от *Директива 2006/24/ЕО* и на чл. 32 и чл. 34 от Конституцията на Република България. Съдът отбелязва още, че подобно ограничаване на права и свободи не може да става в подзаконов нормативен акт, а така описаните основания за достъп до данните не дават гаранции срещу злоупотреба и срещу нарушаването на конституционно гарантирани права на гражданите.

След това съдебно решение, службите за сигурност и разследващите вече трябва да получават разрешение от съд, за да получат от операторите необходимата им информация.

От този момент датират и редицата опити на МВР да си върне „привилегията“ за свободен достъп (могат да бъдат изброени поне пет такива опита), някои дори на ръба на закона и правилата. За около две години и половина и тримата министри, ръководещи ведомството, предприеха стъпки, за да облекчат под една или друга форма достъпа до данните.

И докато в началото гражданските инициативи срещу тези намерения се изчерпваха с една неправителствена организация и няколко недоволни, те ескалираха до силно критични медийни публикации, а през 2010 г. до няколко протеста пред Народното събрание, както и до много популярни групи във Facebook и редица петиции.

Още през януари 2009 г. – месец след съдебното решение – МВР инициира поправка в *Закона за електронните съобщения*, с която се опита да запише същия режим от отхвърлената наредба, този път в закон. Промяната беше добре прикрита сред редица други изменения в закона, несвързани с достъпа до трафични данни. Така текстът вероятно щеше да бъде приет и от народните представители, ако няколко депутати не бяха забелязали „дребната корекция“. Като представител на тогавашното управляващо мнозинство обаче, избраните от НДСВ депутати първоначално не можеха открито да застанат срещу прокарвана от коалиционните им партньори поправка и да се конф-

ронтират с тях. Няколкото медийни публикации по темата и провокираната острокритична реакция в интернет-форумите дадоха необходимите основания опозицията и НДСВ да се противопоставят на останалите две партии в управлението. Припознали като кауза тази тема, народните представители от НДСВ сигнализираха нееднократно, а понякога и неофициално, медиите, за няколкото опита все пак текстовете да бъдат прокарани /дори и в пряко нарушение на приетите от години правила за работа в Народното събрание/.

По време на дискусиите от Програма „Достъп до информация“ подготвиха редица свои предложения, целящи защита правата на гражданите при достъпа до трафични данни. С подкрепата на неправителствената организация, опозицията и НДСВ успяха да наложат виждането си информацията да се предоставя само за тежки и компютърни престъпления след надлежно съдебно разрешение.

Само двайсетина дни след решението на парламента МВР инициира нови изменения в *Закона за електронните съобщения* и чрез депутати от левицата, ДПС и независими ги внесе в парламента. Те отново предвиждаха пасивен достъп чрез интерфейс до информацията и отново за отхвърлената от ВАС нужда „за оперативно-издирвателната дейност“. Подетата от неправителствения сектор кампания **„Не на директния достъп на МВР до трафични данни!“**, подкрепена от около 2000 души, негативното становище от парламентарния отдел, отговарящ за синхронизирането на законодателството с правото на ЕС, както и възраженията на омбудсмана на България, не повлияха на намеренията на част от управляващите. Все пак разцеплението в мнозинството доведе до отхвърляне на изменението в пленарната зала, макар и с минимален брой гласове разлика.

Предизборният период през лятото доведе до затишие по темата. Новото правителство и новото ръководство на МВР обаче не се отказаха от тезата, че службите за сигурност са прекалено ограничени и законът пречи на нормалната им работа. Затова през декември 2009 г. вътрешното министерство поиска изменения, с които се запазва необходимостта от съдебно разрешително за достъпа до трафичните данни, но се пуска в действие т. нар. интерфейс, който да се използва след получаване на съдебната санкция. От МВР обясниха, че изменението се налага, тъй като операторите бавят твърде много информацията.

Все по-чувствителното по темата гражданско общество обаче не прие аргументите. Във Facebook бяха създадени редица групи, най-голямата от които „Аз съм ПРОТИВ достъпа на МВР върху телефона и компютъра ми“ – 35 080 участници. Паралелно възникналите групи също събраха голяма подкрепа – „Не искаме МВР да ни следи безконтролно в Интернет!“, в която влизат 17 062 участници, „Да спрем неограничения контрол на МВР върху мобилните мрежи и интернет!“ – 1732 участници и „България не е BIG BROTHER“ – 731 участници. В интернет-пространството стартира и подписка „Аз не искам да ме следят в Интернет и по мобилния телефон“.

Извън Програма „Достъп до информация“, които за пореден път възразиха срещу текстовете, участваха във всички заседания на парламентарни ко-

мисии и форуми, на които се дискутираше темата, гражданското недоволство беше насърчавано и от други организации като **групата блогъри „България е наша“**, **партията на „Зелените“**, **асоциация на свободното слово „Анна Политковская“**, **Електронно общество** и други. Чрез Facebook недоволните организираха и няколко протеста пред Народното събрание – на 14 и 26 януари и на 17 февруари 2010 г.

Силно чувствително към обществените настроения, новото правителство стъпка по стъпка се отказва от исканията си. Министър-председателят неколккратно заяви, че протестите не са необходими, тъй като „въпросът е решен“ и гражданските права ще бъдат защитени. Вътрешният министър първоначално се отказа от прекият достъп чрез интерфейс, а впоследствие и от намерението да се разшири кръгът престъпления, за които ще се искат трафичните данни. Аргументът за отстъпките този път беше и ясно назован от министъра – обществения натиск.

## 5. НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

Национална мрежа за децата (НМД) е обединение на 66 български нестопански организации, работещи с и за деца и семейства. Организацията е създадена през 2006 г. в опит за координирано представяне на позициите на различни близки по обхват на дейност организации и ефективна защита на правата на децата чрез разнообразни обществени политики.

През декември 2009 г. НМД реагира остро на съобщението, че в предстоящия сезон на предаването Big Brother по Нова телевизия ще участват не само възрастни, но и деца. Още при първите анонси на предаването бяха изпратени писма до Нова телевизия, продуцентите на предаването от Old School Productions, Съвета за електронни медии и Националния съвет по саморегулация с молба до участие в продукцията да не бъдат допускани деца и младежи под 18 години.

Анализ на водещи експерти (психолози, педагози и социални работници) показва, че участието на деца в подобен тип предавания води до поне три сериозни негативни последици:

- пряко нарушаване на правата на децата участници – особено на правото им на неприкосновеност на личния живот, на добра родителска грижа и на защита от трудова експлоатация;
- сериозни психологически рискове за участващите деца – липсата на контрол върху средата в предаването и непрекъснатото видеонаблюдение крият рискове за психиката и дори физическото здраве на децата. Съществува и риск от превръщането им в обект на воайорство на недобронамерени възрастни (педофили и др.), както и опасност от социалното им заклеймяване при тяхното завръщане в общностите, в които живеят;
- рискове за всички деца – зрители. Експертите психолози се притесняват, че евентуално толериране на неприемливо детско поведение в ефир

ще предизвика лавина от подражание и ще „взриви“ цели общности от деца и младежи.

След отказа на телевизията да спре достъпа на деца до кастингите за предаването, Национална мрежа за децата взе решение публично да се застъпи за правата на децата. 130 неправителствени организации подкрепиха официалното становище на НМД. Становището беше представено на пресконференции в 11 български града с участието на водещи детски психолози, педагози, социални работници и др.

Специален сайт, чиято основна цел беше да бъдат обяснени рисковете от участието на деца в подобни риалити формати, беше създаден като подсекция на официалната страница на НМД<sup>69</sup>. Над 6000 души се включиха в създадената за целта Facebook група, а 1000 други подкрепиха онлайн петицията против включването на деца в предаването.

Въпреки всички усилия на гражданския сектор и серия обсъждания на въпроса в СЕМ и Комисията по култура, медии и гражданско общество в Народното събрание, деца бяха включени в петия сезон на Биг Бродър. Частичен успех беше все пак фактът, че продуцентите на предаването, както и ръководството на Нова телевизия, се вслушаха в някои от препоръките на специалистите, работещи с деца и сведоха до минимум показването и въвличането на децата в дейностите в къщата. НМД счита за голям успех също така, че като граждански сектор са успели да обединят усилия на различни организации и да демонстрират категоричното си становище за това, че правата на децата трябва да се съблюдават във всички действия на възрастните граждани. За първи път, след намесата на НМД, сред медийните експерти в СЕМ, Народното събрание и основно в интернет изданията се заговори за правата на децата в медиите и кой носи отговорност за тяхното опазване.

Големият успех за правата на децата дойде след старта на предаването, когато по инициатива на група народни представители беше приета поправка в *Закона за радиото и телевизията*, забраняваща включването на деца в риалити формати, вредни за тяхното физическо и психическо здраве и нормално развитие. Все още са налице множество дискусии по темата, в които експерти от Националната мрежа за децата вземат участие.

<sup>69</sup> <http://bigbrother.nmd.bg/>



## CSD АНАЛИЗИ/REPORTS

1. България и структурните фондове на Европейския съюз С., 1999.  
ISBN 954-477-050-X
2. Структурните фондове на Европейския съюз: кратко ръководство С., 1999.  
ISBN 954-477-036-4
3. Социални проблеми на присъединяването на България към Европейския съюз С., 1999.  
ISBN 954-477-052-6
4. Подготовка за преговори за членство на България в Европейския съюз С., 1999.  
ISBN 954-477-056-9
5. Присъединяването на България към Европейския съюз: ролята на политическите партии С., 1999.  
ISBN 954-477-054-2
6. Българският капиталов пазар в контекста на присъединяването към Европейския съюз С., 1999.  
ISBN 954-477-058-5
7. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция С., 2000.  
ISBN 954-477-077-1
8. Корпоративно управление и контрол в България С., 2000.  
ISBN 954-477-083-6
9. Корупция и контрабанда: мониторинг и превенция.  
Второ преработено и допълнено издание С., 2000.  
ISBN 954-477-086-0
10. Контрабандните канали в Югоизточна Европа С., 2002.  
ISBN 954-477-098-4
11. Корупция, контрабанда и институционална реформа С., 2002.  
ISBN 954-477-100-X
12. Пазарът на наркотици в България С., 2003.  
ISBN 954-477-111-5
13. Партньори в престъпността: Рисковете от симбиозата между сектора за сигурност и организираната престъпност в Югоизточна Европа С., 2004.  
ISBN 954-477-114-X
14. Българският износ на оръжие: Оценка на контролния механизъм върху експорта на малки оръжия и леко въоръжение С., 2004.  
ISBN 954-477-116-6
15. Транспорт, контрабанда и организирана престъпност С., 2004.  
ISBN 954-477-118-2
16. Корупцията при данъчното облагане. Предизвикателства пред данъчната политика и администрация С., 2005.  
ISBN 954-477-131-X
17. Полицейски проверки и използване на етнически профили в България С., 2006.  
ISBN 10 954-477-141-7  
ISBN 13 978-954-477-141-6
18. Корупцията при обществените поръчки. Рискове и противодействие С., 2007.  
ISBN 987-954-477-148-5
19. Корупцията в здравеопазването в България С., 2007.  
ISBN 978-954-477-153-9
20. Организираната престъпност в България: пазари и тенденции С., 2007.  
ISBN 978-954-477-151-5
21. **Гражданското общество в България: тенденции и рискове С., 2010.**  
**ISBN 978-954-477-165-2**

